

В. Н. Вінаградаў,
рэктар універсітэта, доктар педагагічных
наук, прафесар

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт – новы адукацыйны, навуковы і культурны цэнтр Беларусі

Першага верасня 1995 года ў нашым старажытным горадзе адкрыта новая навучальная ўстанова — Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт. Ён створаны шляхам пераўтварэння педагагічнага інстытута, які па праву лічыўся старэйшай ВНУ Беларусі. Як сведчаць дакументы, пасля закрыцця Горыгорыцкага земляробчага інстытута /ён быў зачынены ў 1863 годзе пасля 15-гадовага існавання/ у беларускіх губернях не засталася ніводнай вышэйшай навучальнай установы. Таму пытанне аб адкрыцці ўніверсітэта ў Мінску або Віцебску неаднаразова ўздымалася ў газетах, часопісах як у 90-х гадах XIX ст., так і пазней. У “Прадстаўленні Міністэрства народнай асветы аб стварэнні новага ўніверсітэта ў Расіі” падрабязна супастаўляліся ўмовы для заснавання ўніверсітэта ў Мінску, Віцебску і іншых гарадах. Камісія, створаная царскім урадам, правяла абследаванне шэрагу гарадоў, у тым ліку і Віцебска, па стварэнню ВНУ. Было ўстаноўлена, што “гэтым умовам найбольш адпавядае Віцебск”. Аднак па розных прычынах ўніверсітэт у Віцебску не быў створаны. І Міністэрства народнай асветы прапанавала адкрыць у Віцебску настаўніцкі інстытут.

У фондзе былога Дэпартаменту народнай асветы захоўваецца справа, дзе маецца наступнае распараджэнне Міністра папярчыцелю Віленскай вучэбнай акругі ад 13 мая 1910 г. за № 14202: “У сувязі з адбыўшымся 13 красавіка Высчайшым зацвярджэннем каштарысу Міністэрства народнай асветы 1910 года я дазваляю адкрыць з 1-га ліпеня г. настаўніцкі інстытут у г. Віцебску”.

Але настаўніцкі інстытут пры трохгадовым навучанні не даваў вышэйшай адукацыі. Таму ў цыркуляры Наркамасветы РСФСР ад 27 лістапада 1918 г. паведамлялася, што Віцебскі настаўніцкі інстытут з 1 кастрычніка 1918 г. рэарганізуецца ў педагагічны. Гэта была першая ВНУ, адкрытая на тэрыторыі цяперашняй Беларусі пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Першае дзесяцігоддзе інстытут часта рэфармаваўся: ішлі пошукі новых формаў, шляхоў, метадаў для падрыхтоўкі кваліфікаваных педагогаў. За дзесяць гадоў ён пераўтвараўся пяць разоў: 1919 г. — інстытут народнай адукацыі; 1921 г. — практычны інстытут народнай адукацыі; 1923 г. — вышэйшы педагагічны інстытут; 1924 г. — аб’яднаны з Беларускаім дзяржуніверсітэтам; 1930 г. — адноўлены з назвай “індустрыяльна-педагагічны інстытут”; 1933 г. — інстытуту прысвоены статус ВНУ з назвай “Віцебскі дзяржаўны педагагічны інстытут” з трыма факультэтамі: фізіка-матэматычным, біялагічным і гістарычным.

За час свайго існавання інстытут падрыхтаваў каля 34 тысяч настаўнікаў. Колькі старонак упісана ім у гісторыю сярэдняй і вышэйшай адукацыі Беларусі!

20-я гады. Інстытут змагаецца з непісьменнасцю.

30-я гады. Інстытут — ачаг асветы, метадычнай работы па кіраўніцтву педтэхнікумамі, школамі вобласці. Выкладчыкамі інстытута былі падрыхтаваны некалькі зборнікаў “Вучоных запісак”, зборнікаў “У дапамогу настаўніку”.

Гады вайны. Больш 200 яго выкладчыкаў, студэнтаў і выпускнікоў — удзельнікі баявых дзеянняў у арміі, падполлі, партызанскім руху. Трое з іх — П.М.Машэраў, К.А.Абазоўскі, М.А.Высагорац удастоены высокага звання Героя Савецкага Саюза.

Пасляваенныя гады. Інстытут становіцца цэнтрам падрыхтоўкі настаўніцкіх кадраў для Беларусі. Больш чым 200 з іх атрымалі званне “Заслужаны настаўнік”.

80-я гады. Вопыт работы інстытута экспануецца на ВДНГ СССР, ухваляецца Калегіяй Мінасветы СССР. Інстытут узнагароджваецца пераходнымі Чырвонымі Сцягамі, дыпламамі, граматамі; атрымоўвае ў СССР статус вядучага /такі статус мелі 13 з 200 педінстытутаў/. У адпаведнасці з загадам Міністэрства асветы СССР вопыт вядучых педагогічных ВНУ, у тым ліку і нашага, пачынае шырока ўкараняцца у сістэму работы па падрыхтоўцы настаўніцкіх кадраў. Мастацка-графічны факультэт — ён быў адкрыты другім у былым СССР — стаў метадычным і вучэбным цэнтрам адраджэння беларускага народнага мастацтва. На кафедры начартальнай геаметрыі падрыхтаваны вучэбна-метадычны комплекс па графічных дысцыплінах. Кафедра заалогіі ўносіць значны ўклад у вывучэнне праблем экалогіі. Дзесяткі завершаных навукова-даследчых тэм і публікацый па педагогіцы, сацыяльна-гуманітарных дысцыплінах, мовах, літаратуры, матэматыцы, фізіцы, хіміі, біялогіі. Працуе некалькі навуковых школ.

Аднак далейшае развіццё вышэйшай адукацыі ў Беларусі, перадумовы рэформ сярэдняй і вышэйшай школы паставілі перад калектывам інстытута неабходнасць пошуку новых рэформаў падрыхтоўкі спецыялістаў не толькі для школы, але і розных галін гаспадаркі Віцебскага рэгіёна. У сувязі з гэтым па заданні Міністэрства адукацыі і навукі Дзяржаўнай інспекцыяй навучальных устаноў у чэрвені 1995 года праведзена акрэдытацыя Віцебскага педагогічнага інстытута на статус навучальнай установы ўніверсітэцкага тыпу.

Камісія па акрэдытацыі і Дзяржаўная інспекцыя навучальных устаноў канстатавалі: “Падтрымаць прапанову кіраўніцтва Віцебскага дзяржаўнага педагогічнага інстытута аб пераўтварэнні яго ў Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт”.

Падставай для такога заключэння з’явілася тое, што “Віцебскі дзяржаўны педагогічны інстытут атрымаў міжнароднае прызнанне, мае свае навукова-педагогічныя школы, аспірантуру, Савет па абароне кандыдацкіх дысертацый. Навукова-даследчая работа арыентуецца на прыродазнаўчы і гуманітарны накірункі. Частка распрацовак змяшчае глыбокія фундаментальныя даследаванні. У інстытуце вядзецца актыўная творчая праца мастакоў з выкарыстаннем розных выразных сродкаў.

Інстытут выдае вучэбныя дапаможнікі для школ і ВНУ, навукова-метадычныя рэкамендацыі па выкладанні на розных ступенях адукацыі. Вялікую ўвагу ў інстытуце ўдзяляюць вывучэнню гісторыі, культуры і традыцый Беларускага Паазер’я”.

Усё гэта дазволіла Калегіі Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь прыняць 5 жніўня 1995 г. наступнае рашэнне: “У мэтах удасканалення падрыхтоўкі спецыялістаў вышэйшай адукацыі, падрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі навукова-педагагічных кадраў, правядзення фундаментальных навуковых даследаванняў для патрэб паўночна-ўсходняга рэгіёна рэспублікі пераўтварыць Віцебскі дзяржаўны педагагічны інстытут імя С.М.Кірава ў Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт”. На падставе рашэння Калегіі быў выдадзены загад міністра адукацыі і навукі № 330 ад 22.08.1995 г. “Аб пераўтварэнні Віцебскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя С.М.Кірава ў Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт”.

Стварэнне класічнага ўніверсітэта ў Віцебску дыктуецца наступнымі абставінамі. Так, бясспрэчны тэарэтычны і практычны інтарэс у сучасных умовах уяўляюць навуковыя даследаванні прыродных рэсурсаў, эканомікі і экалогіі Беларускага Паазер'я — своеасаблівага фізіка-геаграфічнага рэгіёна паўночнай часткі Беларусі, да якога, на шчасце, не дацягнуўся шлейф Чарнобыля. Універсітэт зможа стаць навуковым каардынацыйным цэнтрам па комплекснаму вывучэнню гэтага рэгіёна з прыцягненнем да працы ўсіх зацікаўленых гаспадарчых арганізацый. Важнейшымі накірункамі навуковых даследаванняў тут могуць стаць: глеба, мінеральна-сыравінныя і водныя рэсурсы Паазер'я, раслінны і жывёльны свет, медыка-гігіенічныя, сацыялагічныя, дэмаграфічныя праблемы. Выніковае мэтаскладанне матэматычнай мадэлі біягеаэнозаў /экасістэм/, вызначэнне рэнтабельнасці гаспадарання ў іх, распрацоўка рэкамендацый па захаванню здаровай экалагічнай абстаноўкі.

Базай такіх даследаванняў могуць стаць наша праблемная навукова-даследчая лабараторыя, кафедры географіі, батанікі, хіміі, эканомікі, медыцынскіх ведаў, НВА “Лясное шаўкаводства”, у якіх працуюць два доктары і больш 50 кандыдатаў навук.

Універсітэт павінен стаць цэнтрам вывучэння духоўнай і матэрыяльнай культуры Беларускага Паазер'я — літаратурнай і гістарычнай спадчыны, даследавання праблемы народнага мастацтва, мовы, сусветна вядомай Віцебскай мастацкай школы, фальклора, музычнага мастацтва, архітэктуры, археалогіі і інш.

Кадровы патэнцыял вучоных трох кафедраў выяўленчага мастацтва, чатырох моўных і дзвюх літаратурных /10 дактароў або прафесараў, больш 60 кандыдатаў навук/ дазваляе кваліфікавана арганізаваць такую працу.

Усяго ж ва ўніверсітэце дзейнічае 30 кафедраў, на якіх працуе 441 штатны выкладчык. З іх 253 маюць вучоныя ступені і званні, у тым ліку 18 доктараў і прафесараў. Ва ўніверсітэце працуюць 3 доктары навук па рускай філалогіі, на кафедры начартальнай геаметрыі і чарчэння з 11 выкладчыкаў 10 з вучоным званнем, у тым ліку 3 прафесары. На кафедрах выяўленчага мастацтва працуюць 3 прафесары, 11 дацэнтаў. 3 агульнай колькасці вучоных ўніверсітэта 14 працуюць у галіне беларускай мовы і літаратуры, 44 — у галіне фізікі і матэматыкі, 54 — у галіне біялогіі і хіміі. Універсітэт мае добры склад вучоных у галіне педагогікі і псіхалогіі — 28 чалавек, у тым ліку некалькі прафесараў і доктараў навук.

Навуковыя даследаванні вучоных ўніверсітэта праводзяцца ў асноўным у адпаведнасці з рэспубліканскімі праграмамі, заказамі Міністэрства адукацыі і навукі, Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя, ЮНЕСКА. Даследаванні вучоных ўніверсітэта маюць неласрэдны выхад у практыку работы вытворчых калектываў і навучальных устаноў.

Сярод даследаванняў па педагогічных і гуманітарных навуках — тэмы “Маральная і практычная падрыхтоўка школьнікаў да працы ва ўмовах рыначнай эканомікі”, “Роля вышэйшай навучальнай установы ў фарміраванні каштоўнасных арыентацый будучых настаўнікаў”, “Дыферэнцыраванае навучанне”, “Пытанні тэорыі і гісторыі мастацтва. Вопыт Віцебскай мастацкай школы”, “Актывізацыя навучальнага працэсу пры вывучэнні графічных дысцыплін”.

Вынікі даследаванняў знаходзяць шырокае адлюстраванне ў друку. Штогод выдаецца каля 400 назваў прац і артыкулаў. Сярод іх — падручнікі для школы і ВНУ, манаграфіі, слоўнікі, метадычныя дапаможнікі, праграмы і інш.

Стварэнне ўніверсітэта дасць магчымасць адкрыць новыя спецыяльнасці для гаспадарчых прадпрыемстваў Лаазер’я — прыкладная матэматыка, экалогія, мастацкія промыслы, а таксама падрыхтоўку спецыялістаў па прававому, эканамічнаму і моўнаму забяспячэнню бізнеса, прадпрымальніцтва, турызма і інш., што будзе садзейнічаць прыцягненню пазабюджэтных сродкаў для фінансавання вышэйшай школы.

Зараз выходзіць першы нумар “Весніка ВДУ”. Гэта добры пачатак навуковага жыцця нашай навучальнай установы. Спадзяюся, што тыя матэрыялы, якія будуць змяшчацца ў весніку, дадуць добрыя вынікі ва ўстанаўленні сувязі ўніверсітэта з другімі вышэйшымі навучальнымі ўстановамі, вытворчасцю, агульнаадукацыйнымі і прафесійнымі школамі.